

HET BOEK DER SYMBOLEN

In het themanummer *Vogels in de verf* (OKV 2012.3) staat een afbeelding van *Het puttertje*, dat Carel Fabritius in 1654 schilderde, een topstuk in de collectie van het Mauritshuis in Den Haag. Het puttertje, of de distelvink, illustreert er populaire vogels die in gevangenschap werden gehouden. Hetzelfde paneel van Fabritius vinden we terug in *Het boek der symbolen*, naast *De Madonna van de distelvink*, een werk van Rafaël uit 1506, bewaard in de Galleria degli Uffizi in Firenze. Rafaël schilderde het vogeltje in de hand van de kleine Johannes en het kindje Jezus streelt het diertje over het hoofd. Het is een prefiguratie van Christus' Passie. Al in de religies van de oudheid zinspeelt de distelvink op de ziel van de mens die na de dood wegvliegt, een symboliek die het christendom heeft overgenomen. De distel in de naam van de vogel verwijst naar doornenkroon van Jezus en de rode vlek op de kop kwam er omdat de vink tijdens de kruisweg een doorn uit het hoofd van de Heiland heeft getrokken. Vandaar dat kunstenaars de distelvink vaak hebben afgebeeld in scènes van Maria met het Christuskind.

Het boek der symbolen is een instrument waarmee de museum- en tentoonstellingsbezoeker een weg kan vinden in de wereld van beelden en beeldspraak en de verborgen betekenis leert ontcijferen van bekende en minder bekende kunstwerken. Door de eeuwen heen hebben schilders gretig geput uit het gigantische repertoire van aloude symbolen uit de oudheid, door het middeleeuwse denken gereorganiseerd in een eigen theologische en religieuze opvatting van de wereld. De romaanse kunst, bijvoorbeeld, is bijzonder rijk aan symbolen uit het verleden. Voorstellingen uit de vijftiende en zestiende eeuw zijn doortrokken van de Grieks-Romeinse mythologie en de filosofie van Plato, maar ook van de hermetische en esoterische traditie, bedoeld voor enkele ingewijden. Van vele beelden en voorstellingswijzen is de sleutel verloren gegaan. Vaak (her)kennen we de codes niet meer en kunnen we de verborgen boodschappen niet meer zien. Wat betekent de aardbei op *De tuin der lusten* van Hieronymus Bosch? Waarvoor staan de akelei of de kwee, de hagedis of de eekhoorn, de populier of de klimop?

Matilde Battistini
en Lucia Impelluso
Het boek der symbolen
De verborgen betekenis van de
westerse schilderkunst
504 blz., 500 illustraties
Hardcover, 25,5 x 17,3 cm
ISBN 978-94-6130-047-8
34,90 euro
LUDION

Het boek der symbolen doet het allemaal uit de doeken in zeven thematische delen. Het eerste maakt, aan de hand van de voornaamste symbolische personificaties, duidelijk hoe de tijd werd opgevat in de verschillende periodes van de Europese geschiedenis. Het begint met de Ouroboros, waarvan de oorsprong teruggaat tot de Egyptenaren, het oerembleem van de schepping en symbool van de eeuwigheid. Het gaat ook over de uitbeeldingen van de seizoenen, de maanden, de dagindeling, leven en dood, de tijdperken van de wereld en de leeftijden van de mens. Het tweede deel ('De ruimte') moedigt aan om de 'magische' plekken van de ons omringende wereld te ontdekken: kosmos, zon en maan, hemel, hel, vagevuur en voorgeborchte, bergen en wouden, labyrinten... De derde sectie ('De mens') belicht archetypen van de culturele en antropologische verbeeldingswereld die haar oorsprong vond in de westerse religieuze en filosofische tradities: de menselijke figuur met twee hoofden, de microkosmos, Eva, moeder, ei, spiegel, monsters en zoömorfe wezens. Het vierde deel ('Allegorieën') is gewijd aan de belangrijkste iconografische thema's uit de kunstgeschiedenis, zoals de hoofdzonden, de deugden, de temperamenten, de kunsten en de wetenschappen. De drie laatste onderdelen ('Bomen en gewassen', 'Bloemen en vruchten' en 'Dieren') onthullen de symbolentaal die schuilgaat achter de levende natuur.

Het boek der symbolen telt ruim vijfhonderd bladzijden en evenveel illustraties. Bij elk lemma vindt de lezer in de marge naast de verklarende tekst over de symbolen overzichtelijke en beknopte informatie over de oorsprong, de kenmerken, de religieuze en filosofische tradities, verwante godheden en symbolen en over feesten en cultussen. De kunstwerken krijgen didactische pijltjes met uitleg, die wijzen op en naar de symbolen.

Deze uitgave is een Italiaans initiatief van het duo Matilde Battistini en Lucia Impelluso. Het hoeft dan niet te verwonderen dat er nogal wat schilderijen van Italiaanse meesters zijn opgenomen. Daarbij vele minder bekende namen, en dat is een meerwaarde, naast heel wat werk van Botticelli, Rafaël, Titiaan en Arcimboldi, die in een boek over symbolen niet kan ontbreken. Ook Bosch, de Breugelfamilie, Rubens en Van Dyck zijn rijkelijk aanwezig. Met de Nederlandse vertaling zet uitgeverij Ludion een boek op de plank dat aansluit bij de succesreeks *De kunst van het kijken*, die bij talrijke OKV-abonnees is de smaak is gevallen als nuttig instrument om kunstwerken beter te ontcijferen.

Mark Vanvaeck

h o e l e n